

ULOGA PORTUGALA U GEOGRAFSKIM OTKRIĆIMA

Josip Vdović
Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest
E-mail: josip.vdovic@hotmail.com
stručni rad

Rad donosi kratak pregled povijesti Portugala u 15. stoljeću i pregledom adekvatne literature te internetskih stranica nastoji odgovoriti na pitanje zašto je Portugal bio prvi od europskih država koji je pokrenuo geografska otkrića i zašto se baš u Europi pojavila potreba za geografskim istraživanjima, a ne, na primjer, u Kini. Pri tome se koristi komparacija Portugala s drugim europskim državama i Kine s Europom. Komparacija se vrši na temelju tehnoloških dostignuća, uloge vjere, trgovačkih djelatnosti, geografskog položaja i mitova o otvorenim morima. Također, autor se kratko osvrće na stanje u hrvatskim školskim udžbenicima u vezi s geografskim otkrićima i Portugalom.

Ključne riječi: Portugal, 15. stoljeće, geografska otkrića, Henrik Moreplovac, školski udžbenici, trgovina, Afrika, pomorska tehnologija, karaka, karavela, Kina, džunka, Tscheng Hwo, topništvo, dinastija Ming

Problem geografskih otkrića opsežan je i zahtijeva poznavanje većeg broja izvora te konzultiranje brojne literature. Da bi se fenomen geografskih otkrića mogao adekvatno objasniti, potrebno je poznavati dio povijesti zemalja koje su sudjelovale u njima, kao i onih koje su bile njihove inicijatorice. Iz tog smo razloga odlučili problem ovog rada usmjeriti na jednog od dvaju inicijatora geografskih otkrića – Portugal. To smo učinili kako bismo odgovorili na pitanja zašto je baš Portugal pokrenuo geografska otkrića i zašto je taj početni impuls nastao na prostoru Europe, a ne, na primjer, u Kini.²⁶⁷

Portugal u 15. stoljeću

Na početku bi valjalo iznijeti povijesni kontekst prije geografskih otkrića u Portugalu, iz portugalske perspektive. Portugal je uspio postići političku stabilnost već krajem 14. stoljeća pobijedivši Kastilju kod Aljubarrote 14. kolovoza 1385. godine. To je zaokruženo 1386. godine Windsorskim sporazumom kojim su Portugal i Engleska postali saveznici.²⁶⁸ O Bitki kod Aljubarrote António Sergio, portugalski intelektualac i političar 19. stoljeća, napisao je da je taj dan označio propast konjice Iberskog poluotoka i pobjedu

²⁶⁷ Zahvaljujemo na stručnoj pomoći i redakciji teksta prof. dr. sc. Zrinki Blažević i izv. prof. dr. sc. Hrvoju Gračaninu.

²⁶⁸ Birmingham, *Povijest Portugala*, 30.

staleža koji će potaknuti geografska otkrića. Sinovi Ivana I. (1385. – 1433.) i Philippe od Lancastera, koja je bila unuka Edwarda III., engleskog kralja, uveli su Portugal u početak njegova modernog razdoblja. Duarte je postao kralj i pridobio plemiće za potporu, Pedro je štitio gradove i poticao je razvoj trgovačkih aktivnosti u Lisabonu, a Henrik, zvan Pomorac, postao je zapovjednik vojnog Reda Krista (preimenovani templarski red) i položio temelje za portugalsko globalno carstvo. Nezakoniti sin Ivana I., Alfonso, oženio se kćeri svog vojnog zapovjednika čime je stekao golem broj posjeda dobivenih tijekom rata s Kastiljom. Oni su začetnici najbogatije portugalske obitelji vojvoda Braganza.²⁶⁹

Fernando I. (1345. – 1383.) odobrio je *Povelju prava* 1377. godine kojom je potaknuo rast trgovačke flote, a čiji su brodovi već plovili prema Normandiji, Španjolskoj, Mediteranu itd. Time je htio promovirati prekomorsku trgovinu. Ivan I. (1385. – 1433.) stabilizirao je državu postigavši mir na polju vanjske politike.²⁷⁰ On je potpisao Sporazum u Ayllónu 1411. godine koji je okončao neprestane incidente na granici Portugala i Kastilje. To je omogućilo usmjeravanje energije plemića u drugom smjeru, a ne isključivo prema unutardržavnim događajima.²⁷¹ Fernando I. i Ivan I., kao i Dinis I. (1261. – 1352.), koji je razvio kraljevsku i trgovačku mornaricu, zaslužni su za osvajanje Ceute 1415. godine. Upravo se taj čin uzima kao početak pomorsko-geografske ekspanzije Portugala.²⁷² Princ Henrik je u Ceuti stekao slavu, a taj je događaj simbolizirao i završetak portugalskog srednjeg vijeka koji je obilježen usmjerenošću prema europskom kontinentu, te početak razdoblja ekspanzije okrenute prema ostatku svijeta.²⁷³ Tad se Henrik Pomorac mogao posvetiti geografskoj ekspanziji svoje države prema morskim prostorima, po čemu je ostao zapamćen. Godine 1420. opremio je prvu ekspediciju koja je istražila obalu zapadne Afrike (vidi kartu 1). Izgleda da ga je na istraživačke pothvate motivirala želja da obrati na kršćanstvo njemu podložna afrička plemena. Zadnja ekspedicija koju je opremio Henrik Pomorac, a koja je krenula tek nakon njegove smrti, doprla je do Liberije. Ti su podvizi omogućili Portugalu postizanje monopola nad trgovinom zlatom i robljem na tom prostoru. Zasluga Henrika Pomorca pri pokretanju portugalske pomorske ekspanzije jest u tome što je predvodio financiranje prvih istraživačkih pothvata.²⁷⁴

²⁶⁹ Birmingham, *Povijest Portugala*, 30-31.

²⁷⁰ Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 12.

²⁷¹ Newitt, *A History of Portuguese*, 17.

²⁷² Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 13-15.

²⁷³ Birmingham, *Povijest Portugala*, 32.

²⁷⁴ http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/10.html (6. 5. 2015.)

Pretpostavke za početak geografskih otkrića iz Portugala

Zašto je baš Portugal prvi pokrenuo geografska otkrića? U odgovoru na to pitanje može nam pomoći sagledavanje situacije u kojoj se našla Europa u 15. stoljeću (za Iberski poluotok vidi kartu 2). Tad je Portugal, zahvaljujući kraljevima koji su vodili agresivnu i ekspanzivnu pomorsku politiku, po pitanju geografske ekspanzije bio u prednosti ne samo nad Europom nego i nad Španjolskom kao glavnim rivalom. Tako će ostati sve do 1492. godine kad će Kolumbo stići do Amerike.²⁷⁵ Teritorijalna ekspanzija Europe (bar zapadne Europe, J. V.) započela je prije nego što se Portugal upustio u ta istraživanja. Tako Archibald Lewis tvrdi da je „od jedanaestog do sredine trinaestog stoljeća razvoj zapadne Europe gotovo klasičan primjer širenja granica“.²⁷⁶ Da bi potkrijepio svoju tezu navodi različita osvajanja Europljana tijekom 13. stoljeća – od Španjolske do Palestine.²⁷⁷ S početkom „krize“ oko 1250. godine prekinuti su ekspanzija i procvat (zapadne, J. V.) Europe. Politički gledano, to je značilo ponovno jačanje Granade, izbacivanje križara s Bliskog istoka, ponovno bizantsko osvajanje Carigrada 1261. godine i mongolsko osvajanje Ruske nizine. Zato možemo zaključiti da su geografska istraživanja i atlantska ekspanzija bila drugi, a ne prvi teritorijalni prodor Europljana. To je bio prodor koji je uspio zbog čvršće društvene i tehnološke osnove te intenzivnije motivacije glavnih kolonijalnih sila.²⁷⁸

Godine 1250., pa i 1350., rijetko tko je mogao pomisliti da će Portugal biti taj koji će pokrenuti geografska istraživanja.²⁷⁹ Kastilja je tad bila najstabilnija sila na poluotoku, a portugalski su se kraljevi borili da ne potpadnu pod vlast drugih država Iberskog poluotoka, osobito kastiljskih vladara. No, postojali su slučajevi u kojima su portugalski kraljevi težili stvaranju Iberske unije, odnosno povezivanju Portugala s Kastiljom. Takva su nastojanja okončana s portugalske strane kad je nezakoniti sin Petra I. 1385. godine postao kralj Ivan I. S novom dinastijom započela je centralizacija moći u rukama krune i uspješno je provedeno definitivno odvajanje Portugala od Kastilje.²⁸⁰ To je doprinijelo povećanju mogućnosti Portugala da pokrene geografska istraživanja.

²⁷⁵ http://history-world.org/iberian_golden_age.htm (6. 5. 2015.)

²⁷⁶ Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 32.

²⁷⁷ Prema: Isto

²⁷⁸ Isto

²⁷⁹ Isto

²⁸⁰ <http://eh.net/encyclopedia/economic-history-of-portugal/> (10. 5. 2015.)

Promotrimo to sa stajališta motivacije i sposobnosti Portugala za takav pothvat. Motivacije su gotovo sigurno bile slične kao u ostalim europskim državama, iako su se neke od njih možda jače manifestirale u Portugalu. Čitajući hrvatske školske udžbenike²⁸¹ naići ćemo na tvrdnju da su istraživači tražili dragocjene metale i mirodije.²⁸² Takva tvrdnja je točna, ali treba imati na umu da to nije sve. Spomenimo da nismo zadovoljni načinom na koji se obrađuje tema tzv. Velikih geografskih otkrića u onim našim školskim udžbenicima koje smo pregledali. Svi podaci na koje možemo naići u njima su nedovoljni čak i za školsku razinu. Naime, geografska otkrića opisana su kao fenomen koji se primarno dogodio zahvaljujući razvoju brodogradnje, pomorstva i kartografije, prevladavanju straha od otvorenog mora i zbog Osmanlija koje su zapriječile put za Indiju pa su trgovci tražili novi put.²⁸³ To je sve rečeno u nekoliko rečenica uz krhka obrazloženja zašto su baš to najvažniji čimbenici za početak geografskih otkrića. Trebalo je dodati još neke čimbenike, npr. *reconquistu*²⁸⁴ i želju trgovaca za kontrolom Zlatne obale.²⁸⁵ Recimo i to da je o Portugalu napisano tek nekoliko rečenica uz spomen Henrika Moreplovca²⁸⁶ kao poticatelja geografskih istraživanja te uloge Portugala u kartiranju afričke obale i otkrića puta do Indije putovanjem Vasca da Game. Jedino što je spomenuto izvan tog konteksta jest Lisabon kao trgovačko središte i to samo u udžbeniku *Koraci kroz vrijeme II* (str. 187). Iako niti za Španjolsku nema puno više podataka, smatramo da je Španjolskoj dano prvenstvo nad Portugalom u smislu da se više ističu španjolski pothvati nego portugalski (npr. Kolumbova putovanja i Magellanovo putovanje). Nije dovoljno naglašena uloga Portugala u početku geografskih istraživanja s kraja 15. stoljeća. Spomenuta je tek njegova uloga u razvoju brodogradnje. Mislimo da se moglo dodati još nekoliko rečenica o ulozi arapske kulture, stabilnosti portugalske države koja je omogućila da Portugal bude prvi te o vlastelinskoj potrebi za novim zemljama. Toliko o

²⁸¹ Uzeli smo četiri primjera: Alfirević Talargić, Nikolina, Anita Budor Despot, *Koraci kroz vrijeme II - udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Školska knjiga, 2008., Alfirević Talargić, Nikolina, Anita Budor Despot, *Koraci kroz vrijeme II - pametna bilježnica iz povijesti za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Školska knjiga, 2008., Petrić, Hrvoje, Gordan Ravančić, *Povijest 2. Udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije*, 1. izd., Zagreb: Izdavačka kuća Meridijani, 2003. i Čokonaj, Emil, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž, Gordan Ravančić, *Povijest 1. Svjetska i hrvatska povijest u starom, srednjem i ranom novom vijeku*, Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2007.

²⁸² Alfirević Talargić i Budor Despot, *Koraci kroz vrijeme II*, 68.

²⁸³ Isto, 186-187.; Petrić i Ravančić, *Povijest 2*, 198-199.; Čokonaj et al., *Povijest 1*, 146.

²⁸⁴ Spomenuta je tek usput u potpoglavljima o „zemljama Pirinejskog Poluotoka“ (Alfirević Talargić i Budor Despot, *Koraci kroz vrijeme II*, 126.; Petrić i Ravančić, *Povijest 2*, 105.; Čokonaj et al., *Povijest 1*, 99.).

²⁸⁵ Tek je u dodatku udžbeniku *Koraci kroz vrijeme II*, tzv. „pametnoj bilježnici“ spomenuta potreba za „dragocjenim kovinama i mirodijama“ (Alfirević Talargić i Budor Despot, *Koraci kroz vrijeme II - pametna bilježnica*, 68.).

²⁸⁶ Osim u Čokonaj et al., *Povijest 1*, 99. u kojem o tome nema spomena.

hrvatskim školskim udžbenicima. Ne bismo dalje o tome jer bismo otišli predaleko od naše glavne teme. To je tema za zaseban rad.

U srednjem su vijeku kršćanska Europa i arapski svijet bili u simbiotskom odnosu kad govorimo o plemenitim metalima. Andrew Watson čak kaže da „u monetarnom smislu (...) te dvije regije valja tretirati kao jednu“.²⁸⁷ Europa je kovala srebrni novac, a Azija zlatni. Kako su cijene bile neuravnotežene, srebro je kolalo prema istočnim prostorima uzrokujući obilje u arapskom svijetu. Tako je došlo do situacije da izvoz srebra više nije mogao dovesti do uvoza zlata.²⁸⁸ Također, muslimani su preuzeli kontrolu nad istočnim karavanskim rutama, što je dovelo do povećanja cijena, a time i pada ekonomske moći u odnosu na Osmanlije. Zato je trebalo pronaći nove trgovačke putove.²⁸⁹

Godine 1252. Firenca i Genova iskovale su novi novac – od zlata. Jedan od važnih faktora koji je to omogućio bila je ekspanzija transsaharske trgovine zlatom u 13. stoljeću. Stoga Watson smatra da je u zapadnoj Europi između 1250. i 1500. godine nastupilo razdoblje sve veće ponude zlata na europskom tržištu.²⁹⁰ Ipak, plemeniti metali neprestano su odlazili iz Europe u Indiju i Kinu preko Bizanta i arapskog svijeta, iako se s vremenom nesrazmjer počeo smanjivati. Stoga je potražnja za nekovanim zlatom i srebrom u Europi ostala vrlo visoka. Između 1350. i 1450. godine u Srbiji i Bosni započeli su djelovati rudnici srebra koji su postali važnim izvorom srebra sve dok osmanski upad u drugoj polovici 15. stoljeća nije prekinuo njihove veze sa zapadnom Europom. Zato je, počevši od 1460. godine, porasla proizvodnja srebrne rude u srednjoj Europi i to zahvaljujući tehnološkim poboljšanjima. No to nije bilo dovoljno da zadovolji potražnju, pa je potraga za zlatom koje bi došlo pomorskim putevima (čime bi se izbjegli sjevernoafrički posrednici) bila jedan od razloga koji su poticali prve portugalske moreplovce za otiskivanje na pučinu.²⁹¹ U Europi je također postojala potreba za zapošljavanjem pojedinih grupacija stanovništva.²⁹² H. V. Livermore podsjeća na činjenicu da su upravo iberski kroničari tog doba prvi zapazili da je „zamisao o *reconquisti* u sjevernoj Africi potakla potreba za pronalaženjem korisnog zaposlenja za osobe koje su gotovo četvrt stoljeća živjele od pljačkaških pohoda preko granice“.²⁹³ Na temelju toga

²⁸⁷ Prema: Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*.

²⁸⁸ Isto, 33.

²⁸⁹ http://history-world.org/iberian_golden_age.htm (6. 5. 2015.)

²⁹⁰ Prema: Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*

²⁹¹ Isto, 33.

²⁹² Isto, 36.

²⁹³ Prema: Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*

možemo zaključiti da su Portugalci bili prirodno usmjereni prema istraživanju sjeverne Afrike. Dugi ratovi protiv Maura ostavili su traga u Portugalu u vidu održavanja specifične vjerske ideologije koja je inzistirala na obraćenju nevjernika ili njihovu uništavanju u Kristovo ime. Radi toga su Portugalci prekomorsku ekspanziju vidjeli kao sveti rat.²⁹⁴

Ključni je problem Europe bilo opadanje prihoda vlastelina u 14. i 15. stoljeću. M. M. Postan ponašanje engleskog plemstva u tom procesu okarakterizirao je kao „gangsterizam“.²⁹⁵ Oni su primjenjivali nezakonito nasilje u cilju povrata izgubljenih prihoda, a slično se dogodilo u Švedskoj, Danskoj i njemačkim zemljama. Ekspanzija je svakako spadala u oblik tog nasilja. Ako zemljoposjedničko plemstvo dobiva manje prihoda od zemlje, ono će se nastojati domoći što više zemlje iz koje će izvlačiti prihod i vratiti svoj dohodak na razinu društvenih očekivanja. Ako u tom kontekstu sagledamo ulogu Portugala kao začetnika geografskih istraživanja, zaključit ćemo da je plemstvo u drugim zemljama bilo sretnije nego portugalsko. Plemstvu drugih zemalja ekspanzija je bila lakša, udaljenosti manje i moglo je koristiti konje, a nije trebalo brodove. Portugalsko plemstvo, zbog geografskog položaja zemlje, nije imalo drugog izbora nego potražiti prostor za ekspanziju preko mora.²⁹⁶

Nije dvojbeno da je prekomorska ekspanzija bila povezana i s interesima trgovaca, kao i s interesima vladara. Za trgovce je to značilo profit, a za vladare osiguranje slave i prihoda za krunu. Ipak, vrlo lako je moguće da je početna motivacija iberskih pomorskih putovanja proizlazila u prvom redu iz interesa plemstva, osobito „mladih sinova“ bez zemlje. Trgovci su postali zagovornici prekomorske ekspanzije tek onda kad je prekomorska trgovačka mreža počela funkcionirati. Braudel tvrdi da je portugalsku ekspanziju mogla izazvati i prenapučenost. On, naime, tvrdi da je zapadno Sredozemlje bilo prenapučeno, o čemu svjedoče izgoni Židova, i kasnije, španjolskih Maura iz različitih mediteranskih zemalja.²⁹⁷ Za razliku od njega E. E. Rich smatra da je kao motivacija za ekspanziju u 15. i 16. stoljeću „mogućnost prelijevanja suvišnog stanovništva bila zanemariva“ i da je „suvišak stanovništva vjerojatno (jer može se raditi samo o vjerojatnosti) odlazio u rat ili u gradove“.²⁹⁸ Walerstein se djelomično slaže s Richom, ali se pita kako su oni koji su odlazili u gradove ili u rat preživljavali i opskrbljivali se svim

²⁹⁴ http://history-world.org/iberian_golden_age.htm (6. 5. 2015.)

²⁹⁵ Prema: Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*.

²⁹⁶ Isto, 36.

²⁹⁷ Isto

²⁹⁸ Prema: Isto

bitnim za život. S druge strane, istraživanje Colin McEvedy i Richarda Jonesa pokazalo je da su Portugal i Španjolska između 1400. i 1600. godine doživjeli dramatičan porast stanovništva. Populacija Španjolske povećala se s pet na osam i pol milijuna ljudi, a u Portugalu s 900 000 na 2 000 000.²⁹⁹ Stoga se može zaključiti da je višak stanovništva mogao biti dobar motiv za prekomorsku ekspanziju zemalja Iberskog poluotoka.

Wallerstein pak tvrdi da je Europa imala fizičkog prostora za još stanovnika (zbog velike kuge polovicom 14. stoljeća, J. V.) i da je mogla podnijeti i pozitivan prirodni prirast stanovništva. Taj je fizički prostor predstavljao dio problema koji je u povijesti dovodio do teritorijalnih ekspanzija, pa tako i u 15. i 16. stoljeću. Zemlja je predstavljala važan segment snage seljaštva, ali i jedan od vitalnih resursa za plemstvo, pa je stoga nedostatak zemlje bio jedan od važnih čimbenika opadanja prihoda vlastelina tijekom „krize“ vlastelinskog sustava. U takvim okolnostima svaka europska država mogla je reagirati na svoj način. Zapravo, plemstvu je najviše trebala poslušna radna snaga. I ne samo njima, nego i sve većoj građanskoj aristokraciji.³⁰⁰

Konačno, valjalo bi se zapitati može li se prekomorska ekspanzija objasniti „križarskim duhom“, odnosno potrebom za evangelizacijom. Nema sumnje da je kršćanstvo poprimilo osobito borben oblik na Iberskom poluotoku, gdje su etnički sukobi dugo vremena bili ujedno i vjerski. Uz to, kršćanstvo se na jugoistoku Europe našlo u defenzivi pred Osmanlijama. Stoga Chaunu tvrdi da je atlantska ekspanzija vrlo lako mogla biti odraz psihološke reakcije na te događaje.³⁰¹ Gotovo je sigurno da kršćanske aspiracije mogu objasniti mnoge odluke Portugalaca i Španjolaca, a možda dijelom i intenzitet njihova angažmana u geografskim istraživanjima i prekomorskim osvajanjima.³⁰² Kao primjer možemo navesti portugalsko osvajanje Ceute 1415. godine. Posjedovanje tog grada Portugalcima je otvorilo put prema novoj zemlji u Maroku, kao i prema saharскоj trgovačkoj ruti. Ipak, plemstvo je izgubilo početni interes za osvajanje novih zemalja u Maroku putem *reconquiste*, tako da je pokušaj nastavljanja vjerskog rata bio neuspješan. No ustrajanje na neprijateljskim odnosima prema islamskim zemljama i prevlast križarske ideologije na dvoru učinili su napuštanje Ceute nemogućim jer bi to značilo da

²⁹⁹ McEvedy i Jones, *Atlas of World*, 100-103.

³⁰⁰ Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 36.

³⁰¹ Prema: Isto

³⁰² Isto, 37.

su portugalski kraljevi iznevjerili svoje poslanje – *reconquistu*.³⁰³ Ali, ne možemo tvrditi da su vjerski razlozi bili presudan faktor za prekomorsku ekspanziju iberskih zemalja.³⁰⁴

Tako smo se opet vratili na pitanje uloge Portugala u geografskim otkrićima. Kao jedan od odgovora na pitanje „Zašto Portugal?“ spomenuli smo posebnu zainteresiranost upravo te zemlje za rješenje problema opće krize vlastelinskih prihoda geografskim istraživanjem Atlantika, ali Wallerstein smatra da to ne može biti dovoljno uvjerljiv razlog.³⁰⁵ Zato se valja zapitati kakve su bile mogućnosti Portugala da učini takav pothvat. Wallerstein postavlja zanimljivo pitanje: „Zašto je Portugal od svih europskih država bio najsposobniji da izvrši početni prodor?“. Ono što možemo zasigurno ustvrditi jest da je položaj države na Atlantiku, u blizini Afrike, uvjetovao taj prodor.³⁰⁶ Mala portugalska država praktički je bila izolirana od ostatka Europe, a prvi susjedi bili su joj Španjolci s kojima nije bila u dobrim odnosima. Jedini izbor bio joj je okretanje prema Atlanku.³⁰⁷ Ako uzmemo u obzir da je došlo do postepenog prijelaza europske trgovine s Mediterana na atlantsku obalu, postaje očito da je Portugal bio dobro geografski pozicioniran da bude prvi koji će krenuti u prekomorsku ekspanziju.³⁰⁸ Imajući na umu portugalsku kolonizaciju atlantskih otoka i istraživanje zapadne obale Afrike, postaje jasno da je Portugal izvrsno iskoristio svoj geostrateški položaj. Također, činjenica je da su oceanske struje bile takve da je, s obzirom na tehnologiju tog vremena, bilo najlakše krenuti na pomorsko putovanje iz portugalskih luka (kao i onih u jugozapadnoj Španjolskoj). Uz to, Portugal je bio zemlja s bogatim iskustvom u trgovini s udaljenim krajevima. Portugalu je logika njegove geohistorije nametala atlantsku ekspanziju kao najrazumniji trgovački pothvat za državu.³⁰⁹

Nije samo geografski položaj natjerao Portugal da se okrene Atlantiku. Bila je to i glad jer je zemlja za obrađivanje bila jako loše kvalitete i nije više mogla prehraniti stanovništvo. Uz to, velika epidemija kuge polovicom 14. stoljeća smanjila je broj stanovništva, što je uz glad doprinijelo odlasku preživjelih u nepoznato u potrazi za novim tлом i boljim životom. Kao motiv prekomorske ekspanzije treba spomenuti i *reconquistu*, odnosno želju Portugala da proširi afričke posjede i utvrdi dokle se islam proširio na jug

³⁰³ Newitt, *A History of Portuguese*, 19.

³⁰⁴ Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 37.

³⁰⁵ Isto

³⁰⁶ Isto

³⁰⁷ Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 13.

³⁰⁸ http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/10.html (10. 5. 2015.)

³⁰⁹ Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 37-38.

(usp. str. 125-126). Ne smijemo zanemariti i želju Portugalaca da dođu do mitskog kralja Etiopije Prester Joāoa³¹⁰ (Prezbiter Ivan, J. V.) koji je trebao pomoći kršćanskoj braći u borbi protiv islama.³¹¹

Treba spomenuti i ulogu talijanskih trgovaca u poticanju prekomorske ekspanzije Portugala. Iako Lisabon (vidi prilog 1) nije bio ravan Mlečanima ili Đenovljanima, istraživanja su pokazala da je imao značajnu ulogu u trgovačkoj tradiciji i da je vjerojatno bio gotovo jednak sjevernonjemačkim gradovima. Ako bismo tome pridružili raspoloživost kapitala, dobili bismo cjelovitiju sliku. Đenovljani su rano počeli ulagati u trgovačke pothvate na Iberskom poluotoku i poticati Portugalce i Španjolce na prekomorsku ekspanziju. Krajem 15. stoljeća Đenovljani su davali Španjolicima prednost u odnosu na Portugalce. Razlog su našli u tome što su se Portugalci već mogli riješiti đenoveškog pokroviteljstva i tutorstva te se uključiti u diobu trgovačkog profita.³¹² Iz tih razloga Verlinder Italiju naziva „jedinom stvarno kolonizirajućom nacijom srednjeg vijeka“.³¹³

Trgovci iz Genove i Pise pojavili su se u Kataloniji u 12. stoljeću, a u Portugalu u 13. stoljeću, što se uklapa u nastojanje Talijana da privuku stanovnike Iberskog poluotoka u „međunarodnu“ trgovinu svog vremena. Došavši na Iberski poluotok, Talijani su vrlo brzo postali inicijatori u portugalskim i španjolskim kolonizatorskim aktivnostima jer su imali priliku zauzeti ključne položaje na poluotoku. Već 1317. godine Lisabon je postao veliko središte đenoveške trgovine. Krajem 14. i početkom 15. stoljeća trgovci se počinju žaliti na pretjerano uplitanje Talijana u maloprodajne aktivnosti u kraljevstvu, što je ugrozilo položaj portugalskih trgovaca. Rješenje se našlo u tome da su se Talijani asimilirali brakovima i postali aristokrati i zemljoposjednici u Portugalu i na Madeiri.³¹⁴

Postojao je još jedan aspekt trgovačke privrede koji je pridonio većoj poduzetnosti Portugala u odnosu na druge zapadnoeuropske države. Portugalsko je poduzetništvo bilo usredotočeno na veze s islamskom zonom Sredozemlja. Stoga je portugalska privreda bila više monetarna, a njegovo je stanovništvo bilo urbaniziranije. Prednost Portugala treba tražiti i u snazi državnog aparata, po čemu se Portugal uvelike razlikovao od ostalih zapadnoeuropskih zemalja 15. stoljeća. Dok su druge države bile zaokupljene unutrašnjim

³¹⁰ Ovo je bilo viđenje Portugalaca o položaju kraljevstva Prezbitera Ivana. Zapravo se njegovo kršćansko kraljevstvo nalazilo negdje u Aziji (ne znamo točno gdje).

³¹¹ Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 13.

³¹² Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 37.

³¹³ Prema: Isto

³¹⁴ Isto

ratovima, u Portugalu je bio mir. Stabilnost države stvorila je klimu u kojoj su poduzetnici mogli djelovati uspješno i poticala je plemstvo da nalazi oduška na drugim stranama, a ne u unutardržavnim ili unutareuropskim ratovima. Stabilnost je bila presudna jer je država mogla biti glavni poduzetnik. Takva je država mogla usmjeriti energiju prema profitabilnim trgovačkim aktivnostima.³¹⁵

Kruna kao institucija odigrala je važnu ulogu u povećanju ekonomskih aktivnosti. Od 13. stoljeća vladari počinju pokazivati povećani interes za dobro organiziranu ekonomiju koja će biti sposobna stvoriti dobru bazu za poreze. Monetarne reforme, fiskalne reforme, privlačenje stranih trgovaca (ponajprije Đenovljana) i promocija lokalnih sajмова i trgovišta dovela je do toga da su portugalski vladari povećali svoj interes za stvaranje pogodne klime za ekonomske aktivnosti. Portugalski kraljevi, iako su dali poticaj ekonomiji, i dalje su vladali prilično arbitrarno te su jednom svojom lošom odlukom mogli sav razvoj ekonomskih aktivnosti učiniti beskorisnim i time upropastiti sav trud prijašnjih vladara.³¹⁶ Uz to, portugalski su kraljevi bili živo zainteresirani za početak geografske ekspanzije jer su u njoj vidjeli mogućnost rješavanja financijskih problema. Između ostalog, trebali su nečim odvratiti pozornost stanovništvu od svoje vladavine, koja bi inače bila podložna analizi i propitivanju. Zato su portugalski kraljevi davali posebne porezne privilegije i osnivali posebne fondove sa svrhom zaštite ulaganja brodovlasnika i brodograditelja.³¹⁷

Uz zemlju kao prvi mamac za širenje u Afriku, drugi mamac bilo je zlato. Diljem islamskog i kršćanskog svijeta bilo je poznato da znatan dio zlata u Sredozemlje dolazi iz zapadne Afrike preko marokanskih pustinjskih karavana. Portugalski su trgovci željeli osvojiti pustinjske sajmove sjeverne Sahare i zavladati europskim dotokom zlata kao što su to učinili Almoravidi u 11. stoljeću. Unatoč vojnim pothvatima, Portugalci nisu mogli osvojiti Maroko koji bi poslužio kao odskočna daska za daljnja osvajanja. Njihova se gospodarska špijunaža usavršila pa su polako počeli kružiti rubom Sahare u potrazi za alternativnim pristupom rudnicima. Do 60-ih godina 15. stoljeća počeli su kupovati zlato u Senegalu, a dvadeset godina poslije stigli su do Zlatne Obale (d. Gana) i izgradili snažno utvrđenu trgovačku ispostavu São Jorge da Mina.

³¹⁵ Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 38.

³¹⁶ <http://eh.net/encyclopedia/economic-history-of-portugal/> (10. 5. 2015.)

³¹⁷ Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 14.

Dio zlata koji je prije prenošen devama, Portugalci su prevozili morem. Trgovina je bila kraljevski monopol pod upravom ureda u lisabonskoj luci. Portugalu je ta trgovina ubrzo počela donositi dotad neviđene količine zlata, čak do pola tone godišnje. Višim slojevima lisabonskog građanstva i onima koji su o njima ovisili pogodovala je kolonijalna ekspanzija pa su oni davali svoju punu potporu princu Pedru u doba previranja koja su zahvatila portugalsku politiku nakon što je princ Pedro, nakon smrti brata, kralja Duartea, postao regent. Suprotstavljena dvorska frakcija zemljoposjednika bila je nešto manje oduševljena usponom građanstva pa je princu uspjela oduzeti titulu regenta, a on je u tom metežu izgubio i život. U trgovini s Afrikom došlo je do zatišja sve dok plemići nisu shvatili kako bi se i oni mogli okoristiti novim imperijalizmom. Jedna od velikih ekonomskih slabosti imanja na portugalskom jugu bio je nedostatak radne snage. Vitezovi koji su napali Maroko stoga su rado otimali žene i djecu te hvatali ratne zarobljenike koje su mogli prodavati kao robove latifundijima u nizinama ili starim plantažama voća u Algarveu (pokrajina u Portugalu). Pomorski trgovci iz Lagosa spremno su se posvetili hvatanju robova.³¹⁸

Zašto Portugal i zašto Europa?

Zašto Portugal? On je jedini od europskih država maksimizirao volju i mogućnosti za geografsku ekspanziju. Europi je trebalo mnogo toga: veća teritorijalna baza, zlato i srebro, začini, bjelančevine, hrana, poslušnija radna snaga itd. U Europi nije postojala nijedna središnja politička snaga ili institucija koja bi radila na ostvarenju tih ciljeva. Odluke su donosile grupe ljudi koje su se rukovodile vlastitim interesima. Portugal je pak „posao otkrivanja“ otvorio brojnim grupacijama: državi, plemstvu, trgovcima (domaćim i stranim), pa i gradskom radništvu (osobama koje žive od vlastitog rada). Za malu državu poput Portugala kolonijalna ekspanzija predstavljala je najvjerojatniji put za ekspanziju prihoda i stjecanje slave.

Između ostalog, Portugal je možda bio jedina europska zemlja koju početkom ranog novog vijeka nisu slabili unutarnji sukobi. Portugal je kakvu-takvu stabilnost postigao najmanje sto godina prije Španjolske, Francuske i Engleske. Stabilnost je ponukala plemstvo na djelovanje. Suočeni s financijskim teškoćama, slično kao i plemstvo u drugim

³¹⁸ Birmingham, *Povijest Portugala*, 32-34.

europskim zemljama, portugalski plemići nisu imali mogućnost za međusobno ratovanje koje bi ih odvratilo od vanjske politike i u slučaju pobjede im osiguralo financijsku dobit. Nisu se mogli nadati niti internoj kolonizaciji koja bi im poboljšala financijski status pošto je Portugalu nedostajalo zemlje. Zbog toga su portugalski plemići bili naklonjeni geografskim istraživanjima koja bi omogućila prekomorsku ekspanziju i nudili su svoje mlade sinove kao vođe tih ekspedicija.³¹⁹ Ipak, Portugal svoj uspjeh nije dugovao zemlje gladnim barunima i vitezovima, nego gradskom stanovništvu Lisabona i Lagosa, cvatućih gradova pod zaštitom princa Pedra.³²⁰

Interesi građanstva i plemstva su se poklopili. Građanstvo je nastojalo prijeći granice malog portugalskog tržišta, i bilo je spremno angažirati se u intenzivnijoj trgovačkoj djelatnosti zahvaljujući svom dugogodišnjem sudjelovanju u međunarodnoj trgovini kao i iskustvu stečenom u posredničkoj trgovini između islamskog Sredozemlja i Europe. Ako nisu imali vlastiti kapital, lako su ga mogli naći kod Đenovljana koji su zbog rivalstva s Venecijom bili spremni financirati Portugalce.³²¹ Isto tako, potencijalni sukob koji je mogao izbiti između domaćeg i stranog građanstva ublažen je spremnošću Đenovljana da se s vremenom asimiliraju među Portugalce. Geografska istraživanja i trgovačke aktivnosti koje su ona pokrenula pružili su mogućnost zaposlenja za poluurbano stanovništvo, od kojih je značajan dio pobjegao u gradove zbog pojačane eksploatacije, što je rezultiralo minimalizacijom mogućnosti unutrašnjih nereda. Povrh svega, Portugal je imao najpovoljniji geografski položaj za pokretanje ovakvog pothvata. Najpovoljniji jer je izbačen prema Atlantiku i Africi, a uz njegovu obalu teku povoljne oceanske struje.³²²

Međutim, Portugal mnogo duguje muslimanskim učenjacima. Oni su Portugalu donijeli znanost i obrazovanje. Arapski prijevodi antičkih grčkih filozofa i matematičara pomogli su njihovu novom otkrivanju u Portugalu. Astrolabi i kompasi počeli su se koristiti za lakšu navigaciju na otvorenom moru i za izrade karata. Muslimansko iskustvo u gradnji brodova, prilagođeno otvorenom moru Indijskog oceana, bilo je od velike koristi i za plovidbu na Atlantiku. Arapski stručni izrazi počeli su se upotrebljavati u brodogradnji i arhitekturi. U muslimanskom je Portugalu lokalni jezik ostao latiniziran, ali stručni izrazi za biljke i alate, mjere, kola i oklope posuđeni su iz arapskog.³²³

³¹⁹ Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 38.

³²⁰ Birmingham, *Povijest Portugala*, 32

³²¹ Wallerstein, *Suvremeni svjetski sistem*, 38.

³²² Isto, 39.

³²³ Birmingham, *Povijest Portugala*, 24.

Da bi se Europa, a s njom i Portugal, mogla upustiti u geografsku ekspanziju, trebala je svladati Atlantik. Ali, europski mornari nisu imali iskustva u pučinskoj plovidbi. Rani podvizi Vikinga bili su zaboravljeni. Da bi ih obnovila, Europa se morala okrenuti aktivnijoj ekonomskoj aktivnosti, ujediniti tehnologije sjevera i juga, upoznati kompas, portulane i, prije svega, svladati strahove od otvorenog mora. Portugalski su istraživači stigli na Madeiru 1422. godine, na Azore 1427. godine. Oni slijede liniju afričkih obala. Stići do Rta Bojador jednostavno je, ali povratak je težak zbog suprotnih vjetrova, osobito sjevernog pasata. Najveću je teškoću predstavljalo upuštanje u prekomorsku pustolovinu, odnosno „baciti se u ponor“, kako glasi tadašnji francuski izraz u poeziji. Bio je to neuobičajeni podvig koji je iziskivao smjelost. „Dobro se zna“, pisao je francuski pravnik, politički mislilac, filozof, povjesničar i ekonomist Jean Bodin u 16. stoljeću, „da su se portugalski kraljevi, ploveći pučinom „dokopali“ najvećih bogatstava Indije i ispunili Europu blagom Istoka“. Za Mediterance, koji su obično išli od jedne lučke krčme do druge, upustiti se u pustolovinu značilo je ići najviše od Rodosa do Aleksandrije: četiri dana putovanja otvorenim morem, ako sve ide kako treba. Ipak, najljepši put u ravnoj liniji pomorskim prostorima Europe u vrijeme prije karavele i u vrijeme stare navigacije, bilo je putovanje od Iberskog poluotoka do početka kanala La Manche i obratno. Ono je uključivalo dramatična iznenađenja olujnog Gaskonjskog zaljeva i velikih valova Atlantika. Kad Ferdinand 1518. godine napušta brata Karla V., brodovlje koje ga odnosi iz Lareda promašilo je ulaz u kanal La Manche i našlo se u Irskoj. Svladavanje Gaskonjskog zaljeva sigurno je stoljećima služilo za naukovanje o plovidbi otvorenim morem, koje je možda (uz nekoliko drugih) bilo uvjet za geografsku ekspanziju u svijet.³²⁴

Portugalci su usavršili neke brodske instrumente koji su se već početkom 15. stoljeća koristili na portugalskim brodovima kao dio standardne opreme. U tome ključnu ulogu ima 1434. godina kad se portugalski navigator i istraživač Gil Eanes odlučio na putovanje oko Rta Bojador. Bilo je to južnije negoli je ijedan talijanski brod ikad plovio i povratka nije bilo. Dotad je oko tog rta poslano 20-ak ekspedicija, a one koje su prešle rt nikad se nisu vratile. Najveći je problem moreplovcima predstavljalo to što su niz vjetar morali ploviti pod kutom od 67° kako bi dosegli najveću brzinu s tadašnjim jedrima. Iz tog je razloga brodove bilo veoma teško okrenuti na bilo koju stranu i zato se javila potreba za novim brodovima. Bile su to karavele.³²⁵

³²⁴ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 441-443.

³²⁵ Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 19.

Tome je prethodilo uvođenje latinskog jedra. Arapi su ga „uvezli“ u Europu, iako je ono izvorno bilo indijsko, podrijetlom s Omanskog mora, gdje su ga muslimani zatekli. Bio je potreban ovaj povijesni korak da bi se trokutasto jedro usvojilo na Mediteranu postavši kasnije njegovim simbolom. Nije nimalo čudno što trokutasto jedro susrećemo u Portugalu koji je bio pod jakim utjecajem arapskog svijeta.³²⁶ On je bio u kontaktu s arapskim trgovcima preko kojih je latinsko jedro i dospjelo u Portugal.³²⁷ Na Mediteranu je bilo otpora uvođenju latinskog jedra i zato se u upotrebi dugo zadržalo četvrtasto jedro. Na sjeveru Europe, gdje se već prije 13. stoljeća dogodio snažan pomorski preporod, četvrtasto je jedro ostalo pravilom. Izuzetno čvrst brodski trup bio je izrađen od dasaka koje su prekrivale jedna drugu kao crjepovi na krovu (preklopna oplata) i bio je opremljen aksijalnim kormilom kojim se moglo upravljati iz unutrašnjosti broda, koje stručnjaci nazivaju krmena statua.

Trgovačka putovanja najprije će suprotstaviti nordijsku i mediteransku mornaricu, a zatim će ujediniti njihove karakteristike. Od 1297. godine, kad se dogodilo prvo trgovačko putovanje u Burges, đenovške *nave* (veliki mediteranski brodovi, J. V.) izravno će prisvojiti najbolje karakteristike sjevernjačkog broskog prometa. Razvoj Lisabona u 13. stoljeću jest takav da malo po malo usvaja lekcije o jednoj ekonomiji koja je aktivna, pomorska, periferna i kapitalistička.³²⁸ Njegova ekonomija doživjela je prosperitet, što je ohrabrilo portugalske brodovlasnike i trgovce da putuju do nizozemskih luka. Nalazimo ih i u Engleskoj te hanzeatskim gradovima i na obalama Francuske. Isto tako, u atlantskim lukama Iberskog poluotoka bilo je mnogo trgovaca sa sjevera.³²⁹ Zahvaljujući tim kontaktima dugi mediteranski brodovi poslužili su kao model mornaricama sjevera i ponudili su im dragocjena latinska jedra. Zahvaljujući nizu posrednika, preklopna konstrukcija sa sjevera, a osobito krmena statua koja omogućuje bolje iskorištavanje vjetra, malo-pomalo su se ustalile u mediteranskim brodogradilištima. Portugalska karavela koja nastaje oko 1430. godine rezultat je tog spoja.³³⁰

Karavela je mali jedrenjak s preklopnom oplatom, ima krmenu statuu, tri jarbola, dva četvrtasta i jedno latinsko jedro (vidi prilog 2). Ono se pruža uzduž broda i premda je u nerazmjeru prema križu koji ga nosi (križ je viši i duži na jednoj strani), omogućava

³²⁶ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 439.

³²⁷ http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/10.html (10. 5. 2015.)

³²⁸ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 439.

³²⁹ Newitt, *A History of Portuguese*, 9.

³³⁰ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 439-440.

lakše upravljanje i usmjeravanje broda. Četvrtasta jedra postavljena uzduž broda imaju funkciju hvatanja stražnjeg vjetera. Nakon što bi iz Atlantika stigli do Kanarskih otoka, karavele i drugi europski brodovi ostavili bi trokutasta jedra i razapeli četvrtasta. Od Kanarskih otoka pasatni vjetar puše neprekidno sve do Antila.³³¹ Karavelu je koristio i Gil Eanes koji se uspješno vratio u Portugal. Dugačka tridesetak metara, lakša od sto tona i relativno ravnog dna, karavela je bila savršena za obalne ekspedicije. Tako konstruirana, karavela je mogla poći na put s manjom posadom, ponijeti dovoljnu količinu oružja i što je bilo najvažnije, moglo se ploviti i suprotno od vjetera.³³²

Povjesničari su vjerovali da karavela ne duguje uspjeh toliko svojim jedrima i kormilu, koliko svom plitkom gazu koji joj je omogućavao da istražuje obale i ušća rijeka. Osim toga, smatrali su da karavela uspjeh duguje i činjenici da je mali brod i da je njegovo naoružavanje bilo relativno jeftino. No, to bi značilo umanjiti njezinu važnost.³³³ Nešto kasnije karaveli se pridružila karaka. Slična karaveli, bila je veća, teža i nosivost joj je bila veća. Stoga je karaka imala ključnu ulogu u preoceanskoj trgovini, osobito kad je Portugal uspostavio redovite linije s Indijom.³³⁴ Sagrađivši nove brodove, Portugalci su ih opremili topovima. Tako su karavele i karake počele služiti i za potapanje neprijateljskih brodova. One su mogle potopiti neprijateljski brod bez približavanja i razoriti obalnu obranu. To je bio razlog zašto se kineske džunke nisu mogle nositi s mobilnošću i vatrenom moći europskih brodova.³³⁵

Osim inovacija u brodogradnji, nautička škola u Sagresu usavršila je i navigacijske instrumente – astrolab i kvadrant. Kvadrant su pojednostavili, a da nije ništa izgubio na funkcionalnosti. Pomorski stručnjaci iz Sagresa riješili su i problem s kompasom. Naime, u 15. stoljeću kompas je bio standardni dio nautičke opreme, ali je postojao problem kako mjeriti sjever ako nema demagnetizacijske igle, pošto je ona služila da kompas pokaže sjever negdje u smjeru kanadskog Arktika. Od 1530. godine portugalski su pomorci bili sposobni mjeriti točku odstupanja lažnog od pravog sjevera. Portugalci su se u plovidbi koristili i portulanima. Portugalski su kartografi na njih ucrtali meridijansku liniju koja je predstavljala točku na kojoj se počinjalo ploviti po geografskoj širini. Ona je ujedno olakšavala i plovidbu pomoću kompasa. S vremenom su se mape u portugalskim

³³¹ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 434-439.

³³² Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 19.

³³³ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 446.

³³⁴ Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 20.

³³⁵ http://history-world.org/iberian_golden_age.htm (10. 5. 2015.)

portulanima počele crtati s mrežom linija koje su olakšavale orijentaciju uz korištenje kompasa. Pedro Reinal bio je prvi koji je nacrtao skalu geografske širine na prvom meridijanu i tako je započeo mjerenje geografske širine. Godine 1506. na Madeiri je bila nacrtana nulta točka geografske širine i ona je više od 300 godina ostala nultom točkom geografske širine. Nakon toga moglo je započeti kolonijalno širenje Portugala.³³⁶

Europski su se promatrači i pomorci pitali zašto se samo Europa upušta u istraživačke pustolovine u razdoblju od 16. do 18. stoljeća, premda su Kina i Japan također u to doba imali jake mornarice.³³⁷ Premda ne postoji konačan odgovor na to pitanje, valjalo bi istražiti što je tome moglo biti uzrokom.³³⁸ Godine 1577. kapetan O. Mendera objašnjava: Kinezi „se boje mora, kao ljudi koji nisu navikli na pustolovine“. Na Dalekom istoku također se putovalo od jedne do druge lučke krčme, kao na Mediteranu. Plemić Rodrigo Vivero, putujući u 16. stoljeću kao kapetan unutrašnjim vodama Japana između Osake i Nagasakija (12 do 15 dana), kaže „da se na moru gotovo svake noći spava na kopnu“. Kinezi imaju istu prednost kao i Grci. Njihova mora sliče Mediteranu zbog skućenosti granica i brojnih otoka. Također, treba uzeti u obzir da usavršavanje navigacije kod Europljana potječe iz istog razdoblja u kojem su ih njihove strasti i potrebe nagnale da poduzmu duga putovanja po oceanu. Zato je pučinska plovidba „ključ“ za „Sedam svjetskih mora“.³³⁹

Europa je mogla započeti svoju ekspanziju zahvaljujući portugalskom usavršavanju brodogradnje i navigacije.³⁴⁰ Međutim, to ni u kom slučaju ne znači da isto nisu bili kadri učiniti Kinezi ili Japanci. Ljudi koji su utrljali put geografskoj ekspanziji Europe nisu bili ni bogati ni brojni u usporedbi s Kinom koja je bila najmoćnija, najbogatija i najciviliziranija država svijeta tog vremena. Kinesko je Carstvo bilo trgovački orijentirano i redovito je slalo brodove na daleka trgovačka putovanja (iako je od 13. stoljeća to bilo ograničenog tipa, J. V.). Kineski brodovi brojali su tisuće članova posade. Muslimani su također bili aktivni trgovci diljem Istoka.³⁴¹ Premda nisu posjedovali potrebnu tehnologiju, pojedinci su također uspijevali u pomorskim pothvatima.

Portugalskom kormilaru koji je tvrdio kralju Ivanu II. da se od Mine može vratiti „s bilo kakvom lađom u dobrom stanju“ vladar je naredio da šuti, zaprijetivši mu da će ga

³³⁶ Bebek, *Kolonijalna ekspanzija*, 21.

³³⁷ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 443.

³³⁸ http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/10.html (10. 5. 2015.)

³³⁹ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 443.

³⁴⁰ http://press.princeton.edu/chapters/haywood/s4b_9519.pdf (10. 5. 2015.)

³⁴¹ http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/10.html (10. 5. 2015.)

baciti u tamnicu ako bude govorio. Godine 1535. Diego Botelho, kasnije guverner Brazila, vratio se iz Indije običnom malom galijom koju je portugalski kralj odmah dao zapaliti. Zabilježena je i pustolovina japanske džunke koja je 1610. godine na trošak vlasnika došla od Japana do Acapulca u Meksiku. Vratila je Rodriga Vivera i njegove drugove brodolomce kojima su Japanci poklonili brod. Istina, posada je bila europska, ali druge dvije džunke s japanskom posadom kasnije su napravile isto. Džunka je tehnički bila opremljena za plovidbu pučinom zbog čega je samo tehnološko objašnjenje europske pomorske premoći nedostatno.³⁴² Između ostalog, europsko brodovlje je na početku 15. stoljeća bilo inferiorno onom koje su koristili Arapi i Kinezi. No Europljani su brzo svladali pomorsku tehnologiju i uspostavili dominaciju na 200 godina.³⁴³

Trebalo je „imati potrebu“ za zapadnom Afrikom. Muslimani je nisu imali jer su kontrolirali trgovinu zlatom, a Daleki istok imao je određeni strah od nepoznatog. Prednost Zapada bila je u činjenici da mu je svijet bio potreban, da je osjećao potrebu da izađe iz svog skućenog prostora. Ništa ne bi bilo moguće bez ekonomskog razvoja zapadnoeuropskih gradova. Oni su bili motor bez kojeg bi tehnika bila nemoćna. To ne znači da je novac, kapital, bio ključan faktor koji je omogućio pučinsku plovidbu. Naprotiv, Kina i Arapi su u to vrijeme društva koja su tad također posjedovala kolonije. U usporedbi s njima, Zapad je još uvijek bio „u povojima“. Važna je činjenica da od 13. stoljeća dugotrajan pritisak potiče ekonomski život Europe i preobražava čitavu psihologiju zapadnog svijeta. Ono što povjesničari nazivaju glađu za zlatom ili glađu za svijetom ili glađu za začinima, pratile su neprekidne tehnološke inovacije, neprestano traganje za novitetima i korisnim primjenama tehnoloških inovacija, da bi se istodobno osiguralo olakšanje i najveća djelotvornost njihova truda. Gomilanje praktičnih izuma koji otkrivaju svjesnu volju za gospodarenjem svijetom, povećano zanimanje za sve što je izvor energije, daju Europi, mnogo prije njezina globalnog uspjeha, njezin pravi identitet i obećanje njezine nadmoći u budućnosti.³⁴⁴

Pučinska navigacija stvorila je „asimetriju“ na svjetskoj razini, i tako postala privilegijom Europe. Ovo nas dovodi do pitanja: „Zašto pučinsku navigaciju nisu usvojile i ostale svjetske pomorske civilizacije?“. U načelu sve su mogle sudjelovati u natjecanju, a ostala je samo Europa. To još više iznenađuje ako se na umu ima da su pomorske

³⁴² Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 445-447.

³⁴³ http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/10.html (10. 5. 2015.)

³⁴⁴ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 447-448.

civilizacije oduvijek bile međusobno povezane i da su njihovi brodovi plovili Starim svijetom u neprekidnoj liniji od europskog Atlantika do Indijskog oceana, Indonezije i graničnih mora Pacifika. Jean Poujade smatra da su Mediteran i Indijski ocean jedinstvena morska površina koju naziva „indijskim putem“.³⁴⁵

„Indijski put“ bio je plovna osovina Starog svijeta, a pružao se od Baltika i La Manchea do Pacifika. „Sueski kanal“ nije predstavljao crtu razdvajanja između Mediterana i Indijskog oceana jer je jedan ogranak Nila dosezao Crveno more i tako ga povezivao s Mediteranom (kanal Néchao).³⁴⁶ Oplovljavanje Vasca da Game oko Afrike 1498. godine nije prekinulo ovo staro zajedništvo Europe i Indijskog oceana, nego mu je dodalo novi plovni put. Iako su kineske džunke bile superiornije europskom brodovlju (jedra, kormilo, trup broda s nepropusnim odjeljcima, kompas već u 11. stoljeću, izvanredna veličina njihovih plovnih tijela od 14. stoljeća), one ipak stižu tek do Japana, a na jugu ne prelaze Tonkinški zaljev. Od Da Nanga su se pojavljivali osrednji indonezijski, indijski ili arapski brodovi s trokutastim jedrima, ploveći do udaljenih obala Afrike. Tome je razlog činjenica da su pomorske granice civilizacije jednako čvrste kao i njihove kontinentalne granice.³⁴⁷

Unatoč svim prednostima koje je imala Europa, činjenica je da su Kinezi poduzeli nekoliko istraživačkih pohoda, i to dvjesto-tristo godina prije Europljana. Od 11. stoljeća Kinezi su upotrebljavali kompas, od 14. stoljeća gradili su „velike džunke s četiri mosta, podijeljene na nepropusne odjeljke, opremljene s četiri do šest jarbola koji mogu nositi dvanaest velikih jedara i tisuću ljudi“³⁴⁸ (vidi prilog 3), pa kao takvi djeluju kao takmaci bez premca. Pod vladavinom južnih Songa (1127. – 1279.) Kinezi su istisnuli arapsko brodovlje iz trgovine Kineskim morem. U 15. stoljeću kineski odredi ostvaruju začuđujuća putovanja koja su predvođena velikim eunuhom Čeng Hvoom (Tscheng Hwo), muslimanom koji je rodom iz Hunana (Yunnan). On je vodio prvu ekspediciju u Indoneziju (1405. – 1407.) koja se sastojala od 62 velike džunke. Druga ekspedicija (27 000 ljudi, 48 brodova, 1408. – 1411.) završava osvajanjem Cejlona (Ceylon), a treća osvajanjem Sumatre. Četvrta (1417. – 1419.) i peta (1421. – 1422.), pacifističke prirode, završile su razmjenom darova i ambasadora u Indiji, i stigle su sve do Arabije i obala Abesinije. Šestoj je cilj bilo odnijeti carsko pismo vladaru Palembanga na Sumatri. Sedma, i posljednja,

³⁴⁵ Prema: Braudel, *Strukture svakidašnjice*.

³⁴⁶ Taj „Sueski kanal“ radio je još u vrijeme Luja IX. Svetog i malo kasnije je zasut. Unatoč tome, tjesnacem su prolazili ljudi, životinje i lađe u dijelovima.

³⁴⁷ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 439-440.

³⁴⁸ Isto, 440.

polazi iz luke Long Van (Long Wan) 19. siječnja 1431. godine. Ostatak godine flota se usidrila u najjužnijim lukama Če Kianga (Tché Kiang) i Fu Kiena. Godine 1432. putovanje se nastavlja preko Jave, Palembanga, poluotoka Malake (Malacca), Cejlona, Kalkute i na kraju stiže do Ormuza, gdje flota 17. siječnja 1433. godine iskrcava kineskog veleposlanika muslimanskog podrijetla, koji je možda stigao do Meke. Flota se vratila u Nanking 22. srpnja 1433. godine. Nakon toga nema poznatih putovanja. Kina dinastije Ming morala se suprotstaviti sve većoj opasnosti koju su predstavljali nomadi sa sjevera. Prijestolnica se iz Nankinga preselila u Peking (1421. godine). Stoga su prekinute pomorske ekspedicije, a na to su vjerojatno utjecaje i dvorske intrige koje su ih sprječavale. Ipak, mogli bismo zamisliti što bi donijela eventualna ekspanzija kineskih džunki prema Rtu dobre nade ili bolje Rtu Agulhas, južnim vratima između Indijskog oceana i Atlantika.³⁴⁹

Valja se osvrnuti i na problem naoružanja. Topovski su prah otkrili Kinezi koji su ga od 11. stoljeća proizvodili od baruta, sumpora i mljevenog drvenog ugljena. Prvo kinesko vatreno oružje potječe iz 11. stoljeća, ali je neobično to što je prvi top u Kini zabilježen tek 1356. godine. Na Zapadu je pronalazak baruta pripisan Baconu (1214. – 1293.), iako za to nema dokaza. Prvi top se sigurno pojavio oko 1314. ili 1319. godine u Flandriji, odakle se proširio po zapadnoj Europi. Top će u 15. stoljeću dobiti važnu ulogu u ratovanju. U Egiptu je barut bio poznat još oko 1248. godine pod imenom „kineski snijeg“. U Kairu se top sigurno upotrebljavao od 1366., u Aleksandriji 1376., a topovi su postali uobičajeni u Egiptu i Siriji od 1389. godine.³⁵⁰ Carlo Cipolla smatra da je početkom 15. stoljeća kineski top bio bolji od europskog, što se počelo mijenjati krajem stoljeća.³⁵¹ Tad je europsko topništvo u potpunosti nadvisilo cjelokupno topništvo koje je Azija mogla proizvesti. Stoga nije neobično iznenađenje i strah koje izaziva pojava europskih topova na Dalekom istoku u 16. stoljeću, a jednak učinak imalo je i da Gamino bombardiranje Kalkute 1502. godine. Na temelju toga može se zaključiti da se kinesko topništvo nije moglo razviti odnosno prilagoditi ratnim zahtjevima.³⁵²

Rodrigo Vivero konstatira da Japanci ne znaju upotrebljavati svoje topništvo i dodaje da je njihov barut odličan, ali je prah osrednji. O. de las Cortes isto tvrdi za Kineze 1626. godine.³⁵³ Na Zapadu na važnosti dobivaju topničke škole, koje su često smještene

³⁴⁹ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 440-441.

³⁵⁰ Isto, 416-417.

³⁵¹ Prema: Isto.

³⁵² Isto, 417-419.

³⁵³ Isto, 427.

u gradovima (osobito ugroženima) s naučnicima-strijelcima koji svake nedjelje odlaze i vraćaju se sa strelišta, s glazbom na čelu. Europi nikad neće nedostajati strijelaca, arkebuzira i majstora ljevača. Neki od njih lutaju svijetom: po Turskoj, sjevernoj Africi, Perziji, Indiji, Sijamu, Indoneziji, moskovskoj Rusiji. Tako oni postaju nositelji tehnologije kovanja topničkih cijevi većem broju civilizacija. Topništvo nije stvorilo stalnu ravnotežu snaga, ali je pridonijelo povećanju ratnih troškova i većoj djelotvornosti države te je sigurno koristilo poduzetnicima za bogaćenje. Topništvo je bilo ključan uzrok vojne premoći Europe na pomorskim granicama Dalekog istoka. U Americi, gdje top nije odigrao veliku ulogu, odigrala ju je arkebuza. Isto tako, topništvo je Osmanlijama osiguralo nadmoć nad ostalim islamskim svijetom.³⁵⁴

Na kraju se još treba zapitati jesu li strah od otvorenog mora i političke intrige mogle biti dovoljni razlozi da Kinezi prekinu svoje istraživačke ekspedicije? Kina je krajem 15. stoljeća bila najveće carstvo svijeta i kao takvo (bili oni svjesni veličine svog carstva u odnosu na ostale ili ne, J. V.) smatrali su se središtem civilizacije u odnosu na ostatak svijeta, što je osobito došlo do izražaja nakon što su Mongoli poraženi i potjerani iz Kine 1368. godine. Slično antičkim Rimljanima i Grcima, Kinezi su one preko granice smatrali „barbarima“, neciviliziranim ljudima. Smatrali su da se od njih treba braniti pa su izgradili Veliki zid koji ih je trebao štiti od nomada sa sjevera (tj. Mongola, J. V.) koji su ugrožavali granicu Carstva. Tim činom su se zatvorili unutar svojih granica čuvajući civilizacijske tekovine od „uništenja“, kako su sami smatrali. Najvjerojatnije su smatrali da su nadmoćni svima drugima pa nisu imali potrebu za daljim širenjem granica. Uzmemo li u obzir čvrstoću koju su nametali carevi dinastije Ming (1368. – 1644.) u carstvu i kodeks ponašanja pred carem s nizom rituala, ovaj se način razmišljanja potvrđuje. S druge strane trebalo je učvrstiti dinastiju. Imali su dovoljno hrane da prehrane stanovništvo (zahvaljujući uzgoju riže), dominirali su prostorom i mogli su se obračunati s većinom neprijatelja. Građanski rat vođen 1402. – 1406. godine doveo je obnovljeno carstvo u stanje nestabilnosti tako da vladarima nije padalo na pamet razmišljati o dalekim prostranstvima preko mora dok „kod kuće“ nemaju sređenu situaciju.³⁵⁵

Imali su veliku trgovačku flotu, a Čeng Hvo je poduzeo nekoliko ekspedicija kojima je dokazao da kineska flota može lako ploviti otvorenim morem, ali izgleda da to nije impresioniralo careve dinastije Ming, osim što su pred njih donijeli nekoliko egzotičnih

³⁵⁴ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 427-428.

³⁵⁵ Dragičević, *Kina*, 156-157.

namirnica, začina i životinja. Općenito, to je razdoblje bilo obilježeno povratkom na stare kineske vrijednosti, izolacijom od svijeta i obranom od netom potjeranih Mongola. Dvorske su intrige odigrale svoju ulogu, i vanjska opasnost također, no možda bi kineski carevi ponovo pokrenuli ekspediciju na moru da su imali manjak zemlje, hrane ili potrebu za luksuznom robom. Ali te potrebe Kina nije imala. Ona je sve te potrebe podmirila, dok na primjer Portugal nije. Isto tako, Kinezi su za dinastije Ming smatrali da je trgovina s Kinom privilegija „barbara“ i zato su postojale brojne restrikcije u trgovini s drugima. Također, svojim su trgovcima ograničili vanjsku trgovinu, a stranim su trgovcima uveli niz restrikcija. Sve se to uklapalo u trend kontrole stranaca koji ulaze na kineski teritorij. Nakon neugodnog iskustva s mongolskom vlašću, to se može smatrati i opravdanim. Ako se sjetimo kakvu su percepciju Kinezi imali o vlastitoj državi i narodu, možemo lako zaključiti da ih je takva percepcija dodatno „kočila“ u razmišljanju o svijetu oko njih. Jer zašto bi negdje drugdje tražili proizvode i sirovine ako svojom proizvodnjom pokrivaju sve svoje potrebe? Ili zašto bi vjerovali strancima kad se iz iskustva s Mongolima pokazalo da stranci negativno djeluju po kinesku kulturu (Mongoli su za svoje vladavine u Kini aktivno negirali brojne tekovine kineske kulture).

To su neki od mogućih razloga zašto Kina nije pokrenula geografska istraživanja. Niti je bila pretjerano zainteresirana niti je imala potrebu za ekspanzijom.³⁵⁶

Zaključak

Ovaj ćemo rad pokušati zaključiti odgovorom na pitanje zašto je Portugal pokrenuo geografska otkrića. Prvo, Portugal je bio zainteresiran riješiti problem opće krize feudalnih posjeda geografskom ekspanzijom na Atlantiku, što je bilo razumljivo zbog njegova geografskog položaja. Kako je došlo do postepenog prijelaza europske trgovine s Mediterana na Atlantik, atlantska ekspanzija je predstavljala za Portugal najprofitabilniji trgovački pothvat jer je Portugal bio država s razvijenom trgovinom. Osim toga, portugalsko je stanovništvo na traženje novih teritorija nagnala i glad jer je zemlja u Portugalu bila loše kvalitete. Velika epidemija kuge polovicom 14. stoljeća prorijedila je stanovništvo, ali i dalje nije bilo dovoljno zemlje za sve plemiće u kraljevstvu, pa ju je trebalo naći drugdje. Važan uzrok portugalskog ekspanzionizma jest i reconquista koju je

³⁵⁶ Dragičević, *Kina*, 157-158.

Portugal htio nastaviti i u sjevernoj Africi, s čime je bila povezana želja da se dođe do mitskog kralja Etiopije Prestera Joãoa, koji je trebao pomoći u borbi protiv islama. Talijanski trgovci, prije svega Đenovljani, također su imali važnu ulogu u poticanju portugalske prekomorske ekspanzije. Oni su bili u velikom broju prisutni u Portugalu, te su tražili i našli nova tržišta najprije na Atlantiku, a zatim u Africi, na Zlatnoj obali. Doduše, preduvjet za to bila je njihova asimilacija među Portugalce jer su portugalski kraljevi podupirali samo razvoj portugalskih trgovaca i trgovine. Zahvaljujući podršci krune, Portugal je stvorio trgovačke veze s islamskom zonom Sredozemlja. Iako su Portugalci i muslimani stalno ratovali, trgovina se nije prekidalala. Kako je ta trgovina bila monetarna privreda, u Portugalu je došlo do procesa urbanizacije. Tako se razvio trgovački sloj koji je kasnije potaknuo geografska istraživanja i ekspanziju.

Portugal je imao prednost pred drugim europskim državama jer je već u 14. stoljeću postao stabilna država. Stoga je kruna mogla obratiti pozornost i na druge aspekte upravljanja državom osim na obranu i učvršćenje svoje vlasti. Vladari su zato mogli utjecati na povećanje ekonomskih aktivnosti, prvo potičući dolazak Đenovljana, a zatim potičući poduzetnost domaćih trgovaca. Interes portugalskih staleža za širenjem u Afriku bio je poglavito vezan uz politiku krune koja je bila zainteresirana za *reconquistu* i zlato. Kako bi pridobila plemstvo za svoje ciljeve, kruna im je nudila novu zemlju u Maroku (koju je, dakako, trebalo prvo osvojiti). Trgovce je pridobila zlatom koje se nalazilo na Zlatnoj obali i čija bi kontrola omogućila portugalskim trgovcima monopol na trgovinu zlatom u transsaharskoj trgovini. Uz to, prilika za zaradu je pronađena i u prodaji afričkog roblja na jugu Portugala, gdje je nedostajalo radne snage zbog velike kuge iz polovice 14. stoljeća. Suočeni s financijskim teškoćama, portugalski su plemići bili skloni geografskim istraživanjima te su nudili svoje sinove kao vođe tih ekspedicija. Razlog tome treba tražiti u nemogućnosti širenja feudalnih posjeda (zbog nepostojanja unutarnjih sukoba), a nove je zemlje bilo samo izvan Portugala.

Svoj primat u poticanju geografskih istraživanja Portugal duguje stanovnicima Lisabona i Lagosa, dvaju gradova čiji je rast podupirao princ Pedro. Velik utjecaj na Portugal imali su muslimanski učenjaci koji su donijeli antičke autore kao i pomorska znanja i uređaje. Tako preko Portugala Europa upoznaje kompas. Osim toga, Portugalci su počeli koristiti portulane i usavršili su ih dodavši im meridijansku liniju. Valja spomenuti da su Portugalci savladali i strahove od otvorenog mora povezane s različitim mitovima i legendama. Nautička škola u Sagresu usavršila je i navigacijske instrumente astrolab i

kvadrant što je još više doprinijelo lakšoj plovidbi po otvorenom moru. Na kraju treba istaknuti da su Portugalci prvi upotrijebili karavele i karake, što im je omogućilo dugu plovidbu. Nedugo potom, te su brodove opremili i topovima koji su služili za potapanje neprijateljskih brodova iz daljine i razaranje obalne obrane. Tako su karavele i karake počele služiti za potapanje neprijateljskih brodova, ali i napad na obalu. U takvim se okolnostima kineske džunke nisu mogle nositi s mobilnošću i vatrenom moći europskih brodova. Sve su ovo bili uzroci europske dominacije na Dalekom istoku i svjetskim morima koja će uvelike obilježiti povijest novog vijeka.

Karte

Karta 1. Portugalsko istraživanje Afrike u 15. stoljeću³⁵⁷

Karta 2. Iberski poluotok u 15. stoljeću³⁵⁸

³⁵⁷ <http://kids.britannica.com/comptons/art-149857> (25. 5. 2016.)

³⁵⁸ <http://historyofengland.typepad.com/blog/maps-medieval-europe.html> (25. 5. 2016.)

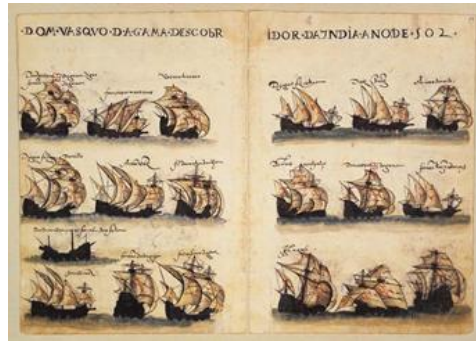

Prilozi

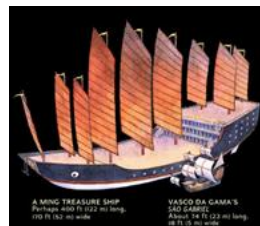
Prilog 1. Najstariji poznati prikaz Lisabona (1500. – 1510.) Duartea Galvãoa, Crónica de Dom Afonso Henriques³⁵⁹

Prilog 2. Armada kojom je Vasca da Gama 1502. godine bombardirao Calcutu, Livro de Lisuarte de Abreu³⁶⁰

Prilog 3. Usporedba džunke iz vremena dinastije Ming i karavele kojom je Vasco da Gama oplovio Afriku³⁶¹

³⁵⁹ <http://palavraserumos.blogspot.hr/2014/10/efemerides-da-historia-lusofona-2.html> (25. 5. 2016.)

³⁶⁰

[https://en.wikipedia.org/wiki/4th_Portuguese_India_Armada_\(Gama,_1502\)#/media/File:Gama_armada_of_1502_\(Livro_de_Lisuarte_de_Abreu\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/4th_Portuguese_India_Armada_(Gama,_1502)#/media/File:Gama_armada_of_1502_(Livro_de_Lisuarte_de_Abreu).jpg) (25. 5. 2016.)

³⁶¹ <http://bytesdaily.blogspot.hr/2015/09/the-chinese-treasure-fleet.html> (25. 5. 2016.)

Bibliografija

- Alfirević Talargić, Nikolina, Anita Budor Despot. *Koraci kroz vrijeme II - udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Školska knjiga, 2008.
- Alfirević Talargić, Nikolina, Anita Budor Despot. *Koraci kroz vrijeme II - pametna bilježnica iz povijesti za 2. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 2008.
- Bebek, Dijana. *Kolonijalna ekspanzija Portugala do 1580. godine s osobitim osvrtom na raniju portugalsku povijest*. dipl. rad. mentor: dr. sc. Borislav Grgin, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2006.
- Birmingham, David. *Povijest Portugala*. Zagreb: Grapa, 2004.
- Braudel, Fernand. *Strukture svakidašnjice. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*. sv. 1, sv. 2, sv. 3. Zagreb: August Cesarec, 1992.
- Čokonaj, Emil, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž, Gordan Ravančić. *Povijest 1. Svjetska i hrvatska povijest u starom, srednjem i ranom novom vijeku*. Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2007.
- Dragičević, Ivo, *Kina. Od nebeskog carstva do naših dana*, Zagreb: Prometej, 2002.
- McEvedy, Colin, Richard Jones. *Atlas of World Population History*. New York: Penguin, 1978.
- Newitt, Malyn. *A History of Portuguese Overseas Expansion, 1400–1668*. London i New York: Routledge, 2005.
- Petrić, Hrvoje, Gordan Ravančić. *Povijest 2. Udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije*. 1. izd. Zagreb: Izdavačka kuća Meridijani, 2003.
- Wallerstein, Immanuel. *Suvremeni svjetski sistem*. Zagreb: Cekade, 1986.

Internetski izvori

- <http://kids.britannica.com/comptons/art-149857> (25. 5. 2016.)
- <http://historyofengland.typepad.com/blog/maps-medieval-europe.html> (25. 5. 2016.)
- <http://palavraserumos.blogspot.hr/2014/10/efemerides-da-historia-lusofona-2.html> (25. 5. 2016.)
- [https://en.wikipedia.org/wiki/4th_Portuguese_India_Armada_\(Gama,_1502\)#/media/File:Gama_armada_of_1502_\(Livro_de_Lisuarte_de_Abreu\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/4th_Portuguese_India_Armada_(Gama,_1502)#/media/File:Gama_armada_of_1502_(Livro_de_Lisuarte_de_Abreu).jpg) (25. 5. 2016.)
- <http://bytesdaily.blogspot.hr/2015/09/the-chinese-treasure-fleet.html> (25. 5. 2016.)
- http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/10.html (6. 5. 2015.)
- http://press.princeton.edu/chapters/haywood/s4b_9519.pdf (10. 5. 2015.)
- http://history-world.org/iberian_golden_age.htm (10. 5. 2015.)
- <http://eh.net/encyclopedia/economic-history-of-portugal/> (10. 5. 2015.)

THE ROLE OF PORTUGAL IN THE AGE OF DISCOVERY

This paper gives the brief review of the Portuguese history in the 15th century and tries to answer to the question of the Portuguese primacy in the Age of Discovery. The author tries to explain the reason why the Europeans were the pioneers in the discovering of the New World unlike, for example, Chinese. To define those issues, he compares Portugal with other European countries as well as the China with Europe. The comparison is based on the following criteria: technological progress, the role of the religion, geographic position and the myths about the open sea. The author discusses the description of the Age of Discovery in the history textbooks for the 6th grade in the Republic of Croatia.

Keywords: *Portugal, 15th century, Age of Discovery, Prince Henry the Navigator, history textbooks, trade, Africa, nautical technology, carrack, caravel, China, junk (ship), Tscheng Hwo, artillery, Ming dynasty*